

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ/CRIMINAL PROCEEDINGS/
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС**

ՎԱՐԱԶԴԴԱՏ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

*ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավորի օգնական,
ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և
քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ*

VARAZDAT SUKIASYAN

*Assistant to the Judge of the Criminal Chamber of the RA Cassation Court,
PhD Student at the Chair of Criminal Law and Criminal Procedure Law of
RAU Institute of Law and Politics*

ВАРАЗДАТ СУКИАСЯН

*Помощник Судьи Уголовной палаты Кассационного суда РА, аспирант
кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права
Института права и политики РАУ*

**ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ**

**CRIMINAL PROCEDURAL PROTECTION OF BANKING
SECURITY**

**УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ЗАЩИТА
БАНКОВСКОЙ ТАЙНЫ**

Բանկերը բազմաթիվ պետություններում ունեն հաճախորդների վերաբերյալ տեղեկատվությունը չհրապարակելու օրենքով սահմանված պարտականություն, որն այլ կերպ անվանվում է բանկային գաղտնիք (bank secrecy) կամ բանկային կոնֆիդենցիալություն (bank confidentiality): Ասվածը նշանակում է, որ բանկերը չեն կարող հրապարակել հաճախորդին սպասարկելու կապակցությամբ տվյալ բանկին հայտնի դարձած հաճախորդի հաշիվների վերաբերյալ տեղեկությունները, հաճախորդի հանձնարարությամբ կամ հօգուտ հաճախորդի կատարված գործառնությունների վերաբերյալ տեղեկությունները, նրա վերաբերյալ ցանկացած այլ տեղեկություն, որը հաճախորդը մտադիր է եղել գաղտնի պահել, իսկ բանկը տեղյակ է կամ կարող էր տեղյակ լինել այդ մտադրության վերաբերյալ:

¹ Sbu Can Banks Still Keep a Secret? (2017). S. Booyen & D. Neo (Eds.): Bank Secrecy in Financial Centres around the World (pp. 1-11) Cambridge University Press, էջ 3:

Իրավաբան գիտնականների կողմից հաճախ նույնացվում է գաղտնիքը և կոնֆիդենցիալ տեղեկությունը², սակայն պետք է չնույնականացնել այդ երկու տերմինները: Գաղտնիության իրավունքը (privacy right) հիմնաքարային իրավունքներից է և ավելի առաջնային է, քան կոնֆիդենցիալ տեղեկության պահպանման պարտավորությունը:

Վերոգրյալ մոտեցումը Ռ. Պատենդենը բացատրում է հետևյալ կերպ. գաղտնիության իրավունքը պահանջում է, որպեսզի խնդրո առարկա իրավահարաբերության մեջ գտնվեն առնվազն երկու սուբյեկտ, իսկ կոնֆիդենցիալ տեղեկության առումով առնվազն՝ երեք: Այսինքն՝ A-ն, B-ն և C-ն ապրում են որոշակի համայնքում, կոնֆիդենցիալ տեղեկությունը ձևավորվում է այն դեպքում, երբ A-ն և B-ն ինչ-որ բան են ծածուկ պահում C-ից, մինչդեռ գաղտնիության իրավունքը դրսևորվում է այն դեպքում, երբ A-ն գաղտնիքներ ունի B-ից և C-ից³: Այլ կերպ՝ ավելացնում է Ռ. Պատենդենը՝ կոնֆիդենցիալ տեղեկությունը պահանջում է անհատների միջև վստահություն, իսկ գաղտնիքը՝ ոչ:

Բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների բացահայտման խնդիրը ուղղակիորեն առնչվում է հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության ապահովման քրեական դատավարության հիմնաքարային խնդրին: Հիմք ընդունելով քրեական դատավարության այս կարևորագույն խնդրի ապահովման անհրաժեշտությունը՝ բանկային գաղտնիքի պահպանության իրավական ռեժիմը կանոնակարգելիս իբրև ուղենիշ նախևառաջ պետք է ընդունել անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության սահմանադրական պահանջը: Ըստ այդմ, բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները բացահայտելու օրենսդրական կանոնակարգերը պետք է նախատեսեն համապատասխան երաշխիքներ՝ բացառելու նաև պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց հնարավոր կամայական վարքագիծը:

Բանկային գաղտնիքի ստացման ու հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռության ապահովման հիմնախնդրի վերաբերյալ գիտնականների մոտ միանշանակ մոտեցում առկա չէ: Օրինակ՝ Ի. Լ. Պետրովսինի կարծիքով քաղաքացիների մասնավոր կյանքը պետք է դիտվի որպես սոցիալական մեծ արժեք ի հակադրումը բանկային գաղտնիքի երաշխիքից զրկելու միջոցով հանցագործությունների բացահայտման գայթակղության հետ⁴:

Այս հարցի վերաբերյալ իր հիմնավոր մոտեցումն ունի նաև Ի. Վ. Սմոլկովան, ըստ որի՝ բանկային գաղտնիքի ստացումը պետք է ունենա իրավաբանական և փաստական հիմքեր: Փաստական հանգամանքների շարքին են դասվում. ա) պահանջվող տեղեկատվությունը պետք է վերաբերվի ապացուցման առարկային, բ) տեղեկությունը պետք է լինի իր բնույթով այնպիսին, որի չտրամադրումը կարող է կասկածի տակ դնել քրեական դատավարության նպատակները, իրավաբանական հանգամանքներն են՝ ա) հարուցված քրեական գործը, բ) առ-

² Տե՛ս *Мазуров В.А.*, Уголовно-правовая защита тайны: Дис. канд. юрид. наук, Барнаул, 2001, էջ 36, *Жигалов А.Ф.*, Коммерческая и банковская тайна в российском уголовном законодательстве: Автореф. дисс. канд. юрид. наук, Нижний Новгород, 2000, էջ 13:

³ Տե՛ս *Pattenden*, Law of Professional-Client Confidentiality (Oxford University Press, 2003), էջ 11:

⁴ Տե՛ս *Петрухин И.Л.*, Личные тайны (человек и власть), М., Ин-т гос. и права РАН, 1998, էջ 184:

կա է հետաքննիչի, քննիչի, դատախազի, դատարանի պատճառաբանված որոշում, գ) քրեական հետապնդման մարմինների և դատարանների վրա բանկային գաղտնիքը չհրապարակելու վերաբերյալ օրենքով դրված պարտավորության առկայություն⁵:

Այնուամենայնիվ, հաճախորդների վերաբերյալ տեղեկատվությունը չհրապարակելու բանկերի պարտականությունը բացարձակ բնույթ չի կրում: Բանկային գաղտնիքի հրապարակումը միջազգային օրենսդրական կարգավորման պրակտիկայում հիմնականում հնարավոր է 3 դեպքում.

- հաճախորդի համաձայնությամբ (customer consent),
- օրենքի պահանջով (the law requires disclosure),
- ահաբեկչության ֆինանսավորման և փողերի լվացման և «*Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հեփախուզման, առգրավման և բռնագրավման վերաբերյալ*» գործերով, մասնավորապես նախաքննություն իրականացնող մարմինն օրենքով պահպանվող գաղտնիք կազմող տվյալներին հասանելիությունը բխում է առանց մեղադրական դատավճռի գույքի բռնագանձման օրենքի նպատակներից և ամրագրված է առկա մոդելային օրենքներում⁶: Ֆինանսական (այդ թվում՝ բանկային) տեղեկատվության հասանելիության վերաբերյալ կարգավորումներ են տեղ գտել տարբեր երկրների առանց մեղադրական դատավճռի գույքի բռնագանձման օրենքներում, այդ թվում՝ Սլովենիայի⁷, Բուլղարիայի⁸, Ավստրալիայի⁹, Միացյալ Թագավորության¹⁰ և այլն:

Անդրադառնալով ՀՀ-ում բանկային գաղտնիքի քրեադատավարական պաշտպանության հիմնախնդիրներին՝ հարկ է նկատել, որ ՀԽՍՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը նախատեսում էր միայն պետական գաղտնիք հանդիսացող տեղեկությունների առգրավման կարգը: Բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները ՀՀ-ում օրենքի մակարդակով սկսվեցին պահպանվել միայն 1996 թվականի հոկտեմբերի 7-ից՝ «Բանկային գաղտնիքի մասին» օրենքի ընդունմամբ: Վերջինս նախատեսում էր, որ բանկերը քրեական գործով մեղադրյալ ճանաչված անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին տրամադրեն միայն խուզարկության մասին, դատարանի որոշմամբ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքին համապատասխան:

Ամեն դեպքում 1996 թվականի դրությամբ իր կարգավորումներով «Բանկային գաղտնիքի մասին» օրենքը տալիս էր բավական ծանրակշիռ երաշխիքներ

⁵ Տե՛ս *Смолькова И.В.*, Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе, М., Изд-во: Луч, 1999, էջ 237:

⁶ Տե՛ս UNODC, Model Law on In Rem Forfeiture, Legal Assistance Programme for Latin America and the Caribbean LAPLAC, 2011, Article 9; Commonwealth Secretariat, Common Law Legal Systems Model Legislative Provisions on Money Laundering, Terrorism Financing, Preventive Measures and Proceeds of Crime, 2016, Part VII:

⁷ Տե՛ս Law on the seizure of assets of illegal origin (ZOPNI) 2011 of Slovenia, Article 8:

⁸ Տե՛ս Act on Counteracting Corruption and on Seizure of Illegally Acquired Property 2018 of Bulgaria, Article 115:

⁹ Տե՛ս Proceeds of Crime Act 2002 of Australia, Section 213:

¹⁰ Տե՛ս Proceeds of Crime Act 2002 of UK, Section 363:

բանկային գաղտնիք պարունակող տեղեկության ստացման համար, հետագայում արդեն թե՛ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի ընդունումը և թե՛ «Բանկային գաղտնիքի մասին» օրենքի փոփոխությունները նպաստեցին բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների քրեադատավարական պաշտպանվածության բարձրացմանը:

«Հ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Քրեական դատավարության ընթացքում ձեռնարկվում են ծառայողական, առևտրային և օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող տեղեկությունների պահպանման՝ օրենքով նախատեսված միջոցներ:

2. Դատավարական գործողություններ կատարելիս առանց անհրաժեշտության չպետք է հավաքվեն, պահվեն, օգտագործվեն և փարածվեն ծառայողական, առևտրային և օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ: Դատարանի, ինչպես նաև հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի պահանջով քննչական և դատական գործողությունների մասնակիցները պարտավոր են չհրապարակել նշված տեղեկությունները, որի համար նրանցից վերցվում է ստորագրություն:

(...)

3.2. Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինները քրեական գործով **կասկածյալ կամ մեղադրյալ** ներգրավված անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները, «Արժեթղթերի շուկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված Կենտրոնական դեպոզիտարիայի կողմից արժեթղթերի հետ կատարված գործարքների վերաբերյալ ծառայողական տեղեկությունները, ինչպես նաև ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները կարող են սրանալ խուզարկության կամ առգրավման վերաբերյալ դատարանի որոշման հիման վրա:

(...):»

«Հ քրեական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Քննիչն իրավունք ունի մուտք գործել բնակելի կամ այլ շինություն՝ խուզարկություն կամ առգրավում կատարելու մասին որոշման հիման վրա: Բանկային, նոտարական, ինչպես նաև ապահովագրական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման համար խուզարկությունը կամ առգրավումը կատարվում է դատարանի որոշման հիման վրա»:

«Հ քրեական դատավարության օրենսգրքի 279-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Դատարանի որոշմամբ կատարվում են բնակարանի խուզարկությունը, ինչպես նաև նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության սահմանափակման հետ կապված քննչական գործողությունները, ինչպես նաև բանկային, ապահովագրական, նոտարական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման համար խուզարկությունները և առգրավումները»:

Վերոգրյալ նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկության տրամադրումը իրավաչափ է, եթե այն կատարվել է բացառապես օրենքով նախատեսված դեպքերում և հիմքերով: Հաշվի առնելով քրեա-

կան հետապնդում իրականացնող մարմիններին կամ դատարաններին բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների տրամադրման վերաբերյալ առկա օրենսդրական կարգավորումները հարկ է փաստել, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինն գրավոր կամ բանավոր ձևով հաղորդելը կարող է համարվել բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների օրինաչափ տրամադրում միայն այն պարագայում, երբ համապատասխան հիմքի (տվյալ դեպքում՝ դատարանի որոշման) առկայության դեպքում բանկի կողմից հաղորդվում են քրեական գործով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված իր հաճախորդի վերաբերյալ տեղեկությունները, իսկ դատարաններին՝ միայն քրեական կամ քաղաքացիական գործի կողմ հանդիսացող իր հաճախորդի վերաբերյալ տեղեկությունները: Այսինքն՝ հաճախորդի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկության ապօրինի հրապարակման և վերջիններիս իրավունքների խախտման ենթադրյալ ռիսկը չեզոքացնելու համար, բոլոր այն դեպքերում, երբ դատարանի որոշմամբ պահանջվում է ստանալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություն այն անձի վերաբերյալ, որի դատավարական կարգավիճակը որոշման բովանդակությունից ակնհայտ չէ կամ անհայտ է, ապա բանկը պետք է միջոցներ ձեռնարկի անձանց կարգավիճակը ճշտելու ուղղությամբ, հակառակ դեպքում բանկը «Բանկային գաղտնիքի մասին» օրենքի (այսուհետ նաև՝ Օրենք) 16-րդ հոդվածի ուժով պարտավոր է մերժել բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների տրամադրումը, եթե պահանջը չի համապատասխանում նույն օրենքի դրույթներին:

ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի՝ 2013 դեկտեմբերի 10-ի թիվ 4 պաշտոնական պարզաբանմամբ նշվել է, որ բանկերի կողմից քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին իրավաբանական անձանց և մահացած ֆիզիկական անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները որևէ հիմքով տրամադրելը կդիտվի որպես բանկային գաղտնիքի ապօրինի հրապարակում:

Առևտրային բանկերը քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները տրամադրում են միայն Օրենքի 10-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, հետևաբար՝ Օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հաճախորդի կողմից տրամադրված թույլտվությունը հիմք չէ նրա վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին տրամադրելու համար: Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինների կամ դատարանի կողմից առանց դատարանի որոշման բանկի հաճախորդի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների առկայության մասին հարցումները բանկի կողմից ենթակա են մերժման՝ անկախ հարցման բովանդակությունից: Բանկի հաճախորդ չհանդիսանալու վերաբերյալ տեղեկատվությունը Օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ չի հանդիսանում բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկատվություն, ուստի վերջինիս տրամադրման հետ կապված հարաբերությունները դուրս են Օրենքի կարգավորման շրջանակից:

Վճռաբեկ դատարանը 2013 թվականի սեպտեմբերի 13-ի թիվ ԱՎԴ/0015/07/13

որոշմամբ՝ նշել է, որ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր այն հարցի կապակցությամբ, թե դատարանի որոշմամբ կարող են արդյո՞ք ստացվել քրեադատավարական կարգով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ չներգրավված անձանց վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները:

Վերլուծելով Օրենքում և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում ամրագրված համապատասխան դրույթները Վճռաբեկ դատարանը արձանագրել է, որ խուզարկության կամ առգրավման վերաբերյալ դատարանի որոշման հիման վրա կարող է ձեռք բերվել բացառապես ՀՀ քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիքը: Այլ խոսքով՝ անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունը կարող է տրամադրվել քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին, եթե՝

ա) անձը ՀՀ քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով ներգրավվել է որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ,

բ) առկա է բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման նպատակով խուզարկություն կամ առգրավում կատարելու թույլտվություն տալու վերաբերյալ դատարանի որոշումը:

Այնուհետև, Օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթը մեկնաբանելով ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի, ինչպես նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի և դրա վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ Օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ սպասարկման կամ այլ գործառնությունների կապակցությամբ բանկի և անձի միջև հաստատված հարաբերությունները՝ որպես արտաքին աշխարհի հետ անձի հարաբերությունների տարատեսակ, հանդիսանում են «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված՝ մարդու անձնական կյանքի մաս: Հետևաբար՝ Օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված տեղեկությունները՝ որպես մարդու անձնական կյանքի մաս, անձեռնմխելի են և դրանց ստացման վրա տարածվում են ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածում, ինչպես նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված սահմանափակումները:

Վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԿԴ/0223/07/14 քրեական գործով որոշմամբ, վերահաստատելով վերը նշված որոշմամբ մեջբերված դիրքորոշումները, անդրադարձել է իրավաբանական անձի բանկային գաղտնիք հանդիսացող տեղեկությունների ձեռքբերման հնարավորությանը և փաստել, որ «(...) ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում ամրագրված դրույթի այն մեկնաբանությունը, որ դատարանի որոշման հիման վրա կարող են ստացվել բացառապես կասկածյալի կամ մեղադրյալի անվամբ բանկային հաշիվների վերաբերյալ տվյալները, օրենսդրական այս դրույթի բովանդակության և կիրառ-

ման շրջանակների անհարկի նեղացում է: Նման մեկնաբանությունը չի համապատասխանում քննարկվող դատավարական (քննչական) գործողությունների առջև դրված խնդիրներին, էականորեն սահմանափակում է դրանց՝ քրեական գործով վարույթի համար ունեցած դերն ու նշանակությունը: Արդյունքում՝ մասնավոր շահը չարդարացված գերակայում է հանցագործությունների բացահայտման (հանցավորության դեմ պայքարի) հանրային շահի նկատմամբ:

26. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասում տեղ գտած «քրեական գործով որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ» հասկացության վերլուծությունը վկայում է, որ խոսքը ոչ թե սոսկ կասկածյալի կամ մեղադրյալի անվամբ, այլև նրան մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող իրավաբանական անձին վերաբերող բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների մասին է, եթե առկա է հիմնավոր ենթադրություն, որ այդ իրավաբանական անձի գործունեությունն ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվել, վերահսկվել կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից:

28. Ելնելով վերոգրյալից և զարգացնելով սույն որոշման 26-րդ կետում արտահայտված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է քրեական գործով ձեռք բերված բավարար ապացույցներով (փաստական տվյալներով) հիմնավորի, որ համապատասխան քննչական գործողության արդյունքում ձեռք են բերվելու կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին անմիջականորեն առնչվող և այն իրավաբանական անձին վերաբերող բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ, որի գործունեությունն ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվել, վերահսկվել կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվել է կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից: Նման մեկնաբանության համար հիմք է ծառայում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 3.2-րդ մասի և 282-րդ հոդվածի համակարգային վերլուծությունը: Այսինքն՝ վարույթն իրականացնող մարմինը բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու համար առգրավում կամ խուզարկություն կատարելու թույլտվություն ստանալու մասին միջնորդությամբ պետք է ներկայացնի անհրաժեշտ և բավարար փաստեր, որոնք դատարանին հիմք կտան ողջամտորեն ենթադրել, որ տվյալները, որոնք ակնկալվում է ստանալ համապատասխան քննչական գործողության կատարման արդյունքում, անմիջականորեն առնչվում են կասկածյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցավոր արարք(ներ)ին և վերաբերում են նրա կողմից ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կառավարվող, վերահսկվող կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվող իրավաբանական անձին»:

ՀՀ գլխավոր դատախազության 2018 թվականի հաղորդմամբ նշվել է, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման սուբյեկտային սահմանափակումը, այսինքն՝ բացառապես կասկածյալի, մեղադրյալի կամ նրանց կողմից կառավարվող կամ ղեկավարվող կամ հանցագործությանն անմիջականորեն առնչվող իրավաբանական անձի բանկային գաղտնիքը ստանալու հնարավորությունը չի բխում քրեական դատավարությունում հանրային և մասնա-

վոր շահերի հավասարակշռման սկզբունքից և չհիմնավորված ու չբացատրված առավելություն է տալիս մասնավոր շահին՝ առաջ բերելով գործնական բազմաթիվ խնդիրներ ու անհարկի սահմանափակելով հանցագործությունների բացահայտման հնարավորությունները: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգավորումները, այն է՝ բանկային գաղտնիքը բացառապես դատարանի թույլտվությամբ ստանալու վերաբերյալ իրավակարգավորումներն ու ստացվող տեղեկությունների շրջանակի հստակ ամրագրումը բավարար երաշխիք են բանկային գաղտնիքի նկատմամբ անհիմն միջամտությունը բացառելու համար¹¹: Ըստ նույն հաղորդման՝ 2018 թվականի ընթացքում քննված քրեական գործերով դատարան է ներկայացվել 4938 խուզարկության միջնորդություն (2017 թ.՝ 4132), որոնցից 4657-ը՝ բնակարանի խուզարկություն կատարելու, իսկ 281-ը՝ բանկային, նոտարական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ ստանալու համար: Ներկայացված 4938 միջնորդությունից բավարարվել է 4758-ը կամ 96.4%-ը (2017 թ.՝ 4017-ը կամ 97.2%-ը), մերժվել է 180-ը կամ 3.6%-ը (2017 թ.՝ 115-ը կամ 2.8%-ը), որոնցից 168-ը՝ բնակարանի խուզարկության, իսկ 12-ը՝ բանկային, նոտարական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման:

Բերված վիճակագրությամբ կարելի է եզրակացնել, որ բանկային, նոտարական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացմանն ուղղված միջնորդությունների ճնշող մեծամասնությունը բավարարվել է, այն էլ առնվազն առկա իրավակարգավորումների պայմաններում, երբ առկա է «քրեական գործով կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ» դրույթը:

Այնուամենայնիվ, շրջանառության մեջ է դրվել «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին»¹² ՀՀ օրենքի և «Բանկային գաղտնիքի մասին ՀՀ օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին»¹³ ՀՀ օրենքի նախագծերը (այսուհետ նաև՝ Նախագիծ): Ըստ էության Նախագծերով հնարավոր է դառնում ստանալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկատվությունը կասկածյալ կամ մեղադրյալ չներգրավված անձանց վերաբերյալ, այսինքն՝ դուրս է մղվում սուբյեկտային սահմանափակումը, սակայն որպես հակակշիռ բարձրանում է ներկայացված միջնորդությունների պատճառաբանվածության չափանիշը և ավելանում վերահսկողական կառուցակարգերը:

Հարկ է նկատել, որ մեղադրյալի կամ կասկածյալի վերաբերյալ բանկային գաղտնիքը ստանալու հնարավորության մասին դրույթներ առկա չեն, ի թիվս այլ երկրների՝ Ռուսաստանի Դաշնության, Ուկրաինայի, Վրաստանի, Լատվիայի, Էստոնիայի, Լեհաստանի, Հունաստանի, Կանադայի, Լյուքսեմբուրգի, Նորվեգիայի, Պորտուգալիայի քրեական դատավարության օրենսգրքերում:

Մեր կարծիքով, սուբյեկտային սահմանափակումը պետք է լինի արդարացված և պայմանավորվի տեղեկությունների գաղտնիության պաշտպանության համար անհրաժեշտ գործոններով: Օրինակ՝ առկա իրավակարգավորումներով անձնական կյանքի գաղտնիության պաշտպանությունը ՀՀ քրեական դատա-

¹¹ S̆tu Law on the seizure of assets of illegal origin (ZOPNI) 2011 of Slovenia, Article 8:

¹² Կ-290-23.09.2019,11.11.2019-ՊԻ-011:

¹³ Կ-2901-23.09.2019,11.11.2019-ՊԻ-011:

վարության օրենսգրքով նույնական երաշխիքներ ու սահմանափակումներ չի ենթադրում: Քրեական դատավարության օրենսգրքով թույլատրվում է հեռախոսային խոսակցությունները լսելու միջոցով սահմանափակել անձնական կյանքի գաղտնիքը՝ անկախ անձի դատավարական կարգավիճակից:

Նույն չափանիշների համատեքստում, քննարկելով բանկային գաղտնիք համարվող տեղեկությունների ձեռքբերման դատավարական կառուցակարգը, կարելի է փաստել, որ չիմնավորված միջամտություններից դրա պաշտպանությունն առավել բարձր մակարդակի վրա է: Ուստի կարծում ենք, որ առաջարկվող փոփոխություններն առնվազն «քրեական գործով կասկածյալ կամ մեղադրյալ ներգրավված անձանց վերաբերյալ» դրույթը փոփոխելու առումով արդարացված է:

Այնուամենայնիվ կարծում ենք, որ բանկային գաղտնիքի պաշտպանությանն ուղղված որոշակի անհրաժեշտ կարգավորումներ տեղ չեն գտել Նախագծերում, որոնք ինքնին մտահոգիչ են:

Առաջին հիմնախնդիրը վերաբերում է որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ չներգրավված անձանց բանկային գաղտնիքի պահպանության արտոնությունից զրկելու վերաբերյալ դատական վարույթին մասնակցելու և հետագայում վերջնական որոշումը բողոքարկելու իրավունքին:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը բազմաթիվ որոշումներով առիթ է ունեցել նշելու, որ «անձնական կյանքը» լայն հասկացություն է, որը ենթակա չէ սպառիչ սահմանման¹⁴: Եվրոպական դատարանը գտել է, որ առողջությունը՝ ֆիզիկական և բարոյական անձեռնամխելիությունը, ներառվում են մասնավոր կյանքի շրջանակում¹⁵: Անձնական կյանքի իրավունքը ներառում է նաև անձնական զարգացման և այլ մարդկային արարածների ու արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու իրավունքը:

Զարգացնելով վերոնշյալ մոտեցումները՝ Եվրոպական դատարանը բանկային գաղտնիքի պաշտպանության վերաբերյալ «Վիլլա-Նովան ընդդեմ Պորտուգալիայի»¹⁶ գործով հանգել է այն հետևության, որ դիմումատուին հնարավորություն չի ընձեռվել մասնակցելու բանկային գաղտնիքի պահպանության արտոնությունից զրկելու վերաբերյալ դատական վարույթին: Ավելին՝ Եվրոպական դատարանը նշել է նաև, որ դիմումատուն զրկվել է հակափաստարկներ ներկայացնելու, ինչպես նաև դատարանի որոշումը բողոքարկելու իրավունքից: Բանն այն է, որ Պորտուգալիայի քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված չէ, ինչպես բանկային գաղտնիքի արտոնությունից զրկելու վերաբերյալ վարույ-

¹⁴ Տե՛ս, օրինակ, «Գլորն ընդդեմ Շվեյցարիայի» թիվ 13444/04, կետ 52, ՄԻԵԴ 2009, «Տիսենց ընդդեմ Լեհաստանի» թիվ 5410/03, կետ 107, ՄԻԵԴ 2007-1, «Հադրի-Վիոնետն ընդդեմ Շվեյցարիայի» թիվ 55525/00, կետ 51, 14 փետրվարի 2008 թ., «Փրիթթին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» թիվ 2346/02, կետ 61, ՄԻԵԴ 2002-III և «Ս.-ն և Մարփերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [GC]» թիվ 30562/04 և 30566/04, կետ 66:

¹⁵ Տե՛ս «Իքսը և Իգրեկն ընդդեմ Նիդեռլանդների» 26 մարտի 1985 թ., կետ 22, Սերիա A, թիվ 91, տե՛ս նաև «Կոստելյո-Ռոբերտոսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» 25 մարտի 1993 թ., կետ 36, Սերիա A, թիվ 247-C:

¹⁶ Տե՛ս «Բրիտու Ֆերինյո Բեքսիյա Վիլլա-Նովան ընդդեմ Պորտուգալիայի» թիվ 69436/10 վճիռ 1.12.2015 [Section IV] կետեր 56-58:

թին մասնակցելու կարգ, այնպես էլ դրա արդյունքում կայացվող որոշման բողոքարկման հնարավորություն: Եվրոպական դատարանը նշել է, որ իր խնդիրը չէ իր վճռով փոխարինել ներպետական մարմինների համապատասխան որոշումները, սակայն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի իմաստով արդյունավետ վերահսկողություն (contrôle efficace) չի կարող դիտարկվել Բարձրագույն դատական ատյանի կողմից բողոքն առանց քննության թողնելը:

Անդրադառնալով Նախագծի կարգավորմանը՝ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ Նախագծով հնարավորություն չի ընձեռվելու որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ չներգրավված անձանց մասնակցելու և հակափաստարկներ ներկայացնելու իրենց վերաբերյալ օրենքով պահպանվող գաղտնիքի ստացմանն ուղղված դատական վարույթին: Ավելին՝ նախատեսված չէ օրենքով պահպանվող գաղտնիքները ստանալու նպատակով առգրավում կամ խուզարկություն կատարելու թույլտվություն տալու քննիչի՝ հսկող դատախազի համաձայնությամբ և գլխավոր դատախազի կամ նրա տեղակալի կողմից հաստատված միջնորդության քննության արդյունքում կայացվող որոշման բողոքարկման հնարավորություն, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են՝ (...) առաջին ատյանի դատարանների՝ կալանքը, որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու, **սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում՝** խուզարկության, առգրավման, բժշկական հաստատությունում անձանց տեղավորման, ինչպես նաև նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման մասին որոշումները: Իսկ տվյալ դեպքում բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկության սահմանափակման մասին որոշումը բողոքարկելու կարգ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված չէ:

Ոստի հաշվի առնելով վերոգրյալը առաջարկում ենք նախատեսել որպես կասկածյալ կամ մեղադրյալ չներգրավված անձանց՝ բանկային գաղտնիքի սահմանափակման վարույթին մասնակցելու իրավունքը, ինչպես նաև սահմանել վարույթի վերջնական որոշման բողոքարկման դեպքերն ու կարգը:

Երկրորդ հիմնախնդիրն առնչվում է այն հարցի հետ թե կարող են արդյոք բանկի ղեկավարը կամ ծառայողը հարցաքննվել բանկի հաճախորդի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների վերաբերյալ:

Վերոնշյալ հարցադրման կապակցությամբ, հարկ է մեջբերել գերմանացի իրավագետ Ախլայտերի կարծիքն այն մասին, որ բանկային գաղտնիքը համարվում է նաև բանկային աշխատակիցների մասնագիտական գաղտնիք¹⁷:

Օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ բանկի ղեկավարը կամ ծառայողը չի կարող հարցաքննվել բանկի հաճախորդի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունների վերաբերյալ, բացառությամբ սույն հոդվածում և սույն օրենքի 11, 12 և 16 հոդվածներում սահմանված կարգով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ 20-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հա-

¹⁷ Sեն Das Bankgeheimnis im gerichtlichen Strafverfahren (German Edition) Springer; 1st Edition. edition (July 26, 2011), էջ 8:

մաձայն՝ **սույն օրենսգրքով** կարող են նախատեսվել վկայություններ տալու և տեղեկություններ հայտնելու պարտականությունից ազատվելու այլ դեպքեր:

Նույն օրենսգրքի 86-րդ հոդվածը սահմանում է որոշակի անձանց վկայություն տալու անձեռնամխելիություն (որպես վկա չեն կարող կանչվել և հարցաքննվել), որոնց շարքին չեն դասվում բանկի աշխատակիցները: Հաշվի առնելով այն, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով վկայություն տալու իմունիտետով օժտված չեն բանկի աշխատակիցները, կարծում ենք, որ առկա է հիմնավորված ռիսկ բանկային գաղտնիքի ռեալ պաշտպանությունն ապահովելու տեսանկյունից: Գործնականում հնարավոր է առաջ գան այնպիսի իրավիճակներ, երբ նախաքննության մարմինը շրջանցելով բանկային գաղտնիքի ստացման օրենքով նախատեսված կարգը, բանկի աշխատակցին որպես վկա հարցաքննելու միջոցով ստանա բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկատվությունը:

Բացառելու համար վերոնշյալ ռիսկային մոտեցումը, անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածում ամրագրել դրույթ, ըստ որի՝ որպես վկա չեն կարող կանչվել և հարցաքննվել անձինք, որոնք ունեն առևտրային կամ բանկային գաղտնիքը չհրապարակելու աշխատանքային պարտականություն¹⁸:

Annotation. Most states recognize banking secrecy as a fundamental human right. On the other hand, due to the intensification of the fight against the legalization of illegal proceeds, the circle of people to whom banking secrets can be disclosed is more and more expanded and the procedure for disclosing them is gradually simplified. The article analyzes the current state of legal regulation in the field of banking secrecy in the Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia. Based on a study of the legal regulation of the institution of banking secrecy, proposals are presented on improving the existing regulatory framework.

Аннотация. Большинство государств право на банковскую тайну признано одним из фундаментальных прав человека. С другой стороны, в силу усиления борьбы с легализацией доходов, полученных незаконным путем, все более расширяется круг лиц, кому может быть раскрыта банковская тайна, и постепенно упрощается процедура ее раскрытия. В данной статье проведен анализ современного состояния правового регулирования банковской тайны в УПК РА. На основе исследования правового регулирования института банковской тайны в статье представлены предложения по совершенствованию существующего нормативно-правового регулирования.

Բանալի բառեր- բանկ, օրենսդրություն, բանկային գաղտնիքի ինստիտուտ, կոնֆիդենցիալ տեղեկություն:

Keywords: bank, law, the institution of banking secrecy, confidential information.

Ключевые слова: банк, законодательство, институт банковской тайны, конфиденциальная информация.

¹⁸ Նման մոտեցում առկա է նաև Վրաստանի քրեական դատավարության օրենսգրքում: Մասնավորապես օրենսգրքի 50-րդ հոդվածով այդպիսի աշխատակիցներն օժտված են վկայություն տալու անձեռնամխելիությամբ:

Վ. Սուքիասյան – ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավորի օգնական, ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, էլ. փոստ՝ varzatsukiasyan@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն 05.03.2020 թ., տրվել է գրախոսության 05.03.2020 թ., երաշխավորվել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Լ. Զ. Թադևոսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 22.05.2020 թ.: